

Biczó András

A „soknyelvű kódex”. Néhány megjegyzés II. József 1787-ben kiadott büntetőkódexének fordításaihoz

Absztrakt

II. József 1787-ben kiadott büntetőkódexének vizsgálata a 18. századi (közép-) európai büntetőjog-történet szempontjából napjainkban is figyelemre méltó kutatási témának tekinthető. E megállapítás annak ellenére igaznak tűnhet, hogy a modern európai anyagi jogi büntető törvénykönyvek előfutáraként (is) felfogható kódexet már többen többféle megközelítésből vizsgálták. A kódexet rövidebbdel a hatálybalépése után számos európai nyelvre lefordították, de a fordítók személye, a fordítási munkálatok főbb mozzanatainak rekonstruálása, illetve a kódex különböző kiadásai eddig még nem igazán kerültek a jogtörténeti kutatások látóterébe. Az alábbi rövid tanulmány elsődleges célja, hogy egy átfogóbb kutatást megalapozva, néhány érdekesnek tűnő adatot közöljön a kódex kiadásairól és fordítóiról; továbbá feltárja a kódex azon latin nyelvű kiadásait, amelyeket 1787–1790 között a magyar és az erdélyi területeken a hazai bírói fórumok alkalmazhattak, valamint rávilágítson a törvénykönyv „soknyelvűségében” rejlő eddig talán még kiaknázatlan lehetőségekre.

“The Polyglot Code.” Some Observations on the Translations of the Josephine Penal Code of 1787

Abstract

Nowadays, the analysis of the Penal Code issued by Joseph II is still a remarkable research field for examinations concentrating on the history of (Central) European criminal law in the 18th century. The assertion above can hold water, even though several researchers have analysed the code deemed a precursor to the modern European criminal codes from various approaches. The new general criminal

regulation entered into force in 1787, and soon, more translations were published. However, the legal historical scrutinies have not focused so intensely on the translators, reconstructing the different phases of their work, and even enumerating the several editions of the code. The main intention of writing the short paper below, establishing a more comprehensive examination of the topic in question, is to publish some pieces of information about the translators, the process of translating, and reveal the Latin editions of the code used by the domestic courts in the area of the Hungarian Kingdom and Transylvania between 1787 and 1790. In addition to these particular goals, this short preliminary writing endeavours to shed light on the still unexploited opportunities implied in the “polyglot feature” of the code.

1. Bevezetés

II. József 1787-ben kiadott és röviden csak *Josephina* néven emlegetett büntető-kódexének (*Allgemeines Gesetz über Verbrechen, und derselben Bestrafung*) – számos különlegessége mellett – egyik sajátos jellegzetessége, hogy normaszövegét meglehetősen sok európai nyelvre lefordították. Az alábbi rövid – egy átfogóbb kutatást bevezetni kívánó – tanulmányban néhány megjegyzést szeretnék fűzni az 1787-ben kiadott büntető törvénykönyv fordításaihoz, a fordítók személyéhez és a kódex eddig feltárt kiadásaihoz, különös tekintettel a latin nyelvű kiadásokra, amelyek a kódex magyar és erdélyi területeken való hatálybaléptetésének és alkalmazásának kutatása szempontjából különösen fontosak.

A kódex fordításainak vizsgálata – tudomásom szerint – eddig talán még kevésbé elemzett kérdéskör a büntető törvénykönyvet érintő, vagy azt egyenesen vizsgálatuk középpontjába állító külföldi és hazai (jog)történeti kutatásokban. A magyar jogtörténeti szakirodalomban az 1787-ben kiadott büntető törvénykönyvvél kapcsolatban Hajdu Lajos végzett – elsősorban a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (a továbbiakban MNL-OL) fellelhető magyar kancelláriai iratanyagra támaszkodva – jelentős kutatást, amelynek eredményeire jelen elemzés is egyik fő kiindulópontjaként tekint.¹

Minden bizonnyal az alábbiakban megfogalmazott néhány megállapítás kellő alapot teremthet ahhoz, hogy a kódex különböző fordításainak birtokában

¹ Hajdu Lajos: II. József büntetőtörvénykönyve Magyarországon. *Jogtudományi Közöny*, 29. (1974), 1–2. 48–55; Hajdu Lajos: *A közjó szolgálatában – A jozefinizmus igazgatási és jogi reformjairól*. Budapest, Magvető Kiadó, 1983. 307–330.

a *Josephina* normaszövegét és annak alkalmazását egy tágabb kultúrtörténeti kontextusba ágyazva, mélyebb összefüggéseiben, szélesebb körű – elsősorban az MNL-OL-ben, illetve az Österreichisches Staatsarchivban (a továbbiakban ÖStA) fellelhető – levéltári iratanyagra támaszkodva vizsgáljam.

2. A feltárt fordításokról és a fordítókról

Alapvetően a *Josephina* bizonyos fordításainak elkészítése mögött az uralkodó által vallott „egységállam”-koncepció (*Gesamtstaatsidee*) húzódik, amely a büntető törvénykönyv vonatkozásában a büntető igazságszolgáltatás birodalmi szintű egységesítésében mint célkitűzésben ragadható meg: II. József a számos különböző etnikumot összefogó monarchiája számára akart egy egységes büntetőjogi szabályozást adni. Az viszont egyáltalán nem tekinthető egyedi jelenségnek, hogy a kódexet azért, hogy a birodalom nem német nyelvű területein is hatályba lehessen léptetni és az ottani bírói fórumok is alkalmazni tudják, a monarchia főbb nyelveire (cseh, lengyel, olasz, latin) is lefordították, mivel ez a jelenség a korszakban az elkészült német nyelvű normaszövegek vonatkozásában szokásos gyakorlatnak számított, éppen a centralizálás és az egységesítés érdekében.² A büntető törvénykönyvnek azonban a fentebbi négy fordításán túl létezik magyar és román, de még angol, francia és spanyol nyelvű változata is.³ Ráadásul az eddigi kutatás

² Vö. Gerhard Ammerer: *Das Ende für Schwert und Galgen? Legislativer Prozess und öffentlicher Diskurs zur Reduzierung der Todesstrafe im Ordentlichen Verfahren unter Joseph II. (1781–1787)*. Wien, Studienverlag, 2010. 335.

³ Csak egyes fordításokról, illetve kiadásokról tesz említést Fayer László (szerk.): *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*. IV. kötet. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1902. 74; Georg Wilhelm Böhmér: *Handbuch der Litteratur des Criminalrechts in seinen allgemeinen Beziehungen in der besonderer Rücksicht auf Criminalpolitik nebst wissenschaftlichen Bemerkungen*. Göttingen, Dieterichschen Buchhandlung, 1816. 113; Moritz von Stubenrauch: *Bibliotheca iuridica austriaca – Verzeichnis der von den ältesten Zeiten bis zum Schlusse d. Jahres 1846 in Oesterreich (außer Ungarn und Siebenbürgen) erschienenen Druckschriften, und der in den österreichischen juristischen Zeitschriften enthaltenen Aufsätze aus allen Theilen der Rechtsgelehrsamkeit*. Wien, Friedrich Beck's Universitäts-Buchhandlung, 1847. 118. A kódexnek jelenleg rendelkezésre álló nyomtatott kiadásai: *Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung*. Wien, Johann Thomas Edlen von Trattnern, k. k. Hofbuchdruckern und Buchhändlern, 1787 (a továbbiakban *Allgemeines Gesetz* 1787). *Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung*. (h. n.), (k. n.), 1787. *Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung*. Freyburg im Breisgau, Johann Andreas Satron, kaiserl. königl. Regierungs-Kammer- und Universitätsbuchdrucker, 1787. *Universalis sanctio de delictis eorumque poenis*. Viennae, Typis Joan. Thom. Nob. de Trattnern, Caes. Reg. Aulae Typogr. et Bibliop.,

eredményeképpen a kódex német nyelvű verziójából három, az olasz fordításából kettő, a latinból pedig három kiadást is sikerült azonosítani. A német kiadások közül az 1787-es bécsi kiadás Johann Thomas Edlen von Trattnern császári-királyi udvari nyomdász és könyvkereskedőnél (*k. k. Hofbuchdruckern und Buchhändlern*) jelent meg. A második változatot ugyancsak 1787-ben adták ki, azonban a címlapon sem a kiadási hely, sem pedig a kiadó sincs feltüntetve. Az egyetlen támpont a kiadás éve fölötti rövid szöveg – „A bécsi példány után” (*„Nach dem Wiener-Exemplar”*) –, amely feltételezhetően arra utalhat, hogy ez a kiadás nem Bécsben jelent meg, azonban a Trattner-féle kiadás alapján készült. Az 1787-ben Freiburg im Breisgauban kiadott német változat valószínűleg kifejezetten *Vorderösterreich* számára készülhetett, erre nemcsak a kiadás helye utal, hanem a kiadó is, ugyanis Johann Andreas Satron császári-királyi kormányzati, kamarai és egyetemi nyomdász (*kaiserl. königl. Regierungs-Kammer- und Universitätsbuchdrucker*) neve megtalálható egy 1788-as évre vonatkozó, *Vorderösterreich* tartományi hatóságait (*Landstellen*) felsoroló sematizmusban.⁴ Az olasz kiadások közül az első 1787-ben a trentinói Rovereto városában működő Francescantonio Marchesani – a korszakban igen jelentős – könyvkiadójánál jelent meg.⁵ Ebben a változatban az olasz fordítás mellett a német eredeti szöveg is megtalálható. A második olasz kiadás esetében

1787a; *Universalis sanctio de delictis eorumque poenis*. Viennae, Typis Joan. Thom. Nob. de Trattnern, Caes. Reg. Aulae Typogr. et Bibliop., 1787b; *Universalis sanctio de delictis eorumque poenis*. – *Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung*. Kaschau, Johann Michael Landerer Edlen in Fűskut, (é. n.). *Ustawa powszechna o występach y ich karaniu* – *Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung*. w Wiedniu, w Drukari Jana Tomasza de Trattner, Ces. Królew. Nadwor. Drukarza i Bibliopoli., 1787. – Wien, Johann Thomas Edlen von Trattner, k. k. Hofbuchdruckern und Buchhändlern, 1787. *Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung* – *Codice generale sopra i delitti, e le pene*. Vienna, Ed in Roveredo, Per Francescantonio Marchesani Stamp. Imp. Reg., 1787. *Codice generale sopra i delitti e le pene*. (h. n.), (k. n.), 1787. *Közönséges törvény a' vétkekről és azoknak büntetésekről*. Budán, A' Királyi Akademiának Betüivel, 1788 (a továbbiakban *Közönséges törvény* 1788). *Nouveau Code criminel de l'Empereur, Publié à Vienne le 15 janvier 1787. Traduit de l'allemand*. Amsterdam – Paris, Chez Hardouin & Gatey, Libraires de S.A.S., 1787. *The Emperor's New Code of Criminal Laws*. – *Published at Vienna, the 15th of January, 1787*. – *Translated from German by an Officer*. Dublin, John Rea for Messrs. Moncrieffe, White, Byrne, and Moore, 1787.

⁴ *Kaiserl. Königl. Hof- dann Vorderösterreichischer Landesstellen Schematismus sammt einem Kalender für das Schaltjahr 1788*. Freyburg im Breisgau, Johann Andreas Satron, Kaiserl. Königl. V. Oest. Buchdrucker, (é. n.). 56.

⁵ Ewald Rappaport: Römischer Brief. In Carl Schüddekopf – Georg Witkowski (szerk.): *Zeitschrift für Bücherfreunde. Organ der Gesellschaft der Bibliophilen e. V., des Vereins deutscher Buchgewerbetkünstler e. V. und der Wiener Bibliophilen-Gesellschaft*. 7. évfolyam. 1. fél. Leipzig, Verlag von E. A. Seemann, 1915. 222; 224.

azonban az 1787-es kiadási éven kívül nincsen más bibliográfiai adat feltüntetve. A latin nyelvű kiadások közül a kiadási év nélküli kassai és az egyik 1787-es bécsi kiadás a magyar és az erdélyi területek számára készülhetett.⁶ A kódexnek ismert egy besztarcebányai latin nyelvű kiadása, ami Petrik Géza szerint 1787-ben jelent meg, illetve még egy 1788-as pesti magyar nyelvű változata is. Utóbbi kettő szövegéhez azonban az eddigi kutatás során, hasonlóan a cseh, román és a spanyol nyelvű fordításokhoz – azok bibliográfiai adatain kívül –, még nem sikerült hozzáférni.⁷

A lengyel, olasz, latin, cseh és román fordításokkal kapcsolatban Lucia Proto-popescu egy, az ÖStA-ban – azon belül is a Haus-, Hof- und Staatsarchivban – feltárt rendkívül érdekes és értékes német nyelvű forrást közöl függelékként a büntetőkódex román fordítását elkészítő Ion Budai-Deleanuval foglalkozó monográfiájában. A szerző a szóban forgó levéltári forrást a könyv főszövegében román fordításban is szerepelteti. Az irat a büntető törvénykönyv elkészítésében a legjelentősebb szerepet játszó Udvari Kompilációs Bizottságnak (*Kompilationshofkommission*) az Államtanácshoz (*Kaiserl. Königl. Staatsrath in inländischen Geschäften*) intézett – 1787. február 28-i keltezésű – előterjesztése (*Vortrag*), amelynek tárgya a büntetőkódex fordításáért járó díjazás mértékének megállapítása volt. Az Udvari Kompilációs Bizottság arról referált az Államtanácsnak, hogy a kódex lengyel,

⁶ Lásd részletesebben *A kódex latin nyelvű kiadásairól* szóló fejezetben.

⁷ A kódex cseh nyelvű kiadásának bibliográfiai adatai: *Práva wsseobecna nad Prowiněnjmi, a gich Trestmi. – Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung.* we Widui, v Jána Tomásse vroz. z Trattnerüw, c. k. Dwořsk. Kněh Tlačitele, a Prodávatele., 1787. – Wien, Johann Thomas Edlen von Trattner, k. k. Hofbuchdruckern und Buchhändlern, 1787. Lásd Stubenrauch (1847): i. m. 118. A kódex spanyol nyelvű kiadásának bibliográfiai adatai: *Nuevo Código criminal del Emperador de Alemania, publicado en Viena en 15 Enero 1787.* Madrid, Gerónimo Ortega, 1788. Lásd *Biblioteca periodica anual para utilidad de los libreros y literatos.* II. kötet. Madrid, En la Imprenta Real, 1789. 47; *Allgemeines Repertorium der Literatur für die Jahre 1785 bis 1790.* I. kötet. I. fél. Jena, in der Expedition der allgemeinen Literatur-Zeitung, 1793. IV. 1526–1535. Lásd még a 22. lábjegyzetben. A kódex román nyelvű kiadásának bibliográfiai adatai: *Pravilă de obște asupra faptelor rele și a pedepsirii lor.* Wien, Kurzböck [Kurzbeck], 1788. Lásd Iulia-Elena Zup: *Traducerile legislației austriece în Bucovina habsburgică (1775–1918).* Iasi, Editura Universitatii „Alexandru Ioan Cuza”, 2015b. 78. különös tekintettel a 71. lábjegyzetre. 1787-es kiadási évet ad meg Stubenrauch (1847): i. m. 118. A kódex besztarcebányai latin nyelvű kiadásának bibliográfiai adatai: *Universalis sanctio de delictis eorumque poenis.* Neosolii, Litteris Tumlerianis, (é. n.). Lásd Petrik Géza: *Magyarország bibliographiája 1712–1860. Könyvészeti kimutatás a Magyarországon s hazánkra vonatkozólag külföldön megjelent nyomtatványoknak.* III. kötet. Budapest, Dobrowsky Ágost, 1891. 275–276; Alapy Gyula: *Kultsár István 1760–1828 és könyvtára.* Komárom, Jókai Egyesület, 1928. 92. A kódex pesti magyar nyelvű kiadásának bibliográfiai adatai: *Közönséges törvény a' vétkekről és azoknak büntetésekről.* Pesten, Trattner betőivel, 1788. Lásd Petrik (1891): i. m. 674.

olasz, latin és cseh fordításai elkészültek, és előterjesztésében a fordítók nevét is megemlítve javaslatot tett a fordítási munkákért járó honorárium mértékére.⁸

Az előterjesztés szerint a lengyel fordítást az 1785. december 21-én a *Kaiserlich-Königliche Oberste Justizstellé*hez valóságos udvari tanácsosi pozícióba (*Seiner kaiserlich-königlichen Apostolischen Majestät wirklicher Rath*) kinevezett, több nyelvben is jártas, galíciai származású Josef Ritter von Nikorowicz készítette el. Nikorowicz korábban több különböző hivatali pozíciót is betöltött: 1782. április 13-tól a galíciai ügyek udvari ágense (ügyvivője) (*Hofagent für galizische Geschäfte*) Bécsben, 1784. április 1-jétől galíciai tartományi tanácsos (*Landrat*) Lembergben, 1785-ben pedig már fellebbviteli (bíróági) tanácsos (*Appellationsrat*). Az itt végzett munkája során figyelt fel kiváló kvalitásaira Franz Georg Edler von Keeß, a *Kaiserlich-Königliche Oberste Justizstelle* valóságos udvari tanácsosa (*wirklicher Hofrath*), és Nikorowicz feltételezhetően az ő támogatásával került még ugyanebben az évben az *Oberste Justizstellé*hez.⁹ A Vortrag szövege alapján az ekkor „éppen távol levő” Leopold Fortunat von Giuliani helyett a Hof- und Staatskanzley Johann Georg Obermayert javasolta a kódex olasz nyelvű fordítására. Giuliani a Kaiserl. Königl. geheime Hof- und Staatskanzley der auswärtigen Niederländisch- und Italiänischen Geschäften alá tartozó Kanzley des Italiänischen Departements egyik udvari titkára (Hofsecretar), míg Obermayer az Italienisches Departement levéltárának (Archiv) vezetője, illetve császári-királyi udvari titkár és levéltárnok (K. K. Hofsekretarius und Archivarius) volt.¹⁰

Az előterjesztés is megerősíti azt a korábban már Hajdu Lajos által is feltárt adatot, miszerint a kódex latin nyelvű változata a győri származású, előbb ortodox, később római katolikus pap Szekeres Athanáz (Athanasius Demetrovich

⁸ Lucia Protopopescu: *Noi contribuții la biografia lui Ion Budai-Deleanu. Documente inedite*. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967. 101, 222–223; Zup (2015): i. m. 78.

⁹ Protopopescu (1967): i. m. 101, 222–223. Nikorowiczról bővebben lásd Friedrich Maschek von Maasburg: *Geschichte der obersten Justizstelle in Wien (1749–1848). Grösstentheils nach amtlichen Quellen bearbeitet*. Prag, Verlag von Joh. B. Reinitzer & Co., 1879. 130–131. Friedrich Maschek von Maasburg: *Geschichte der obersten Justizstelle in Wien (1749–1848). Grösstentheils nach amtlichen Quellen bearbeitet*. Prag, Carl Belmann's Verlag, 1891. 169–172. különös tekintettel a 316. lábjegyzetre. *Hof- und Staats-Schematismus der röm. kais. auch kais. königlich- und erzherzoglichen Haupt- und Residenzstadt Wien, derer daselbst befindlichen höchsten und hohen unmittelbaren Hofstellen, Chargen, Würden, niedern Kollegie, Instazien, und Expeditionen, nebst vielen anderen zum allerhöchsten Hof, der Stadt und den K. K. Erbländern gehörigen geistlichen, weltlichen und Militär-Bedienungen, Versammlungen, Stellen und Aemtern. Mit einem dreysachen Register versehen auf das 1787*. Wien, Joseph Gerold, kais. Reichshofbuchdruckern und Buchhändlern, (é. n.). 33. (a továbbiakban Schematismus 1787).

¹⁰ Protopopescu (1967): i. m. 101. 222–223. Vö. Ammerer (2010): i. m. 335; Schematismus 1787. 206.

Szekeres, Atanasije Dimitrijević Sekereš), a *Kaiserlich königliche Studien und Büchercensurshofkommission* egyik cenzorának (*Censor*) munkája.¹¹ A Szekeres által készített latin nyelvű változat lépett hatályba a magyar és az erdélyi területeken, azonban Hajdu megemlíti, hogy Kereszturi [Keresztury] József királyi ágens (*Königl. Ungarisch-Sibenbürg Hofagent*) – és ekkor még a Zala vármegyei *sedria* táblabírája (*assessor*) – is készített egy latin nyelvű fordítást.¹² Az uralkodó azonban világossá tette, hogy a Szekeres apát általi fordításnak kell a magyar és az erdélyi területeken hatályba lépnie, egyébiránt pedig engedélyezte, hogy Kereszturinak a munkájáért – a Kancellária által javasolt – 25 dukát jutalmat fizessenek ki.¹³ Az uralkodó különösen fontosnak tartotta az eredeti normaszöveg minél autentikusabb átültetését. Ezt bizonyíthatja az 1787. január 18-án kelt rezolúciója, amely szerint a Szekeres apát által elkészített latin változatot a fentebb már említett, a kódex megalkotásában és megszövegezésében az egyik legjelentősebb szerepet játszó Franz Georg Edler von Keeß udvari tanácsosnak össze kell hasonlítani a német eredetivel, hogy ezáltal biztosítva legyen a szöveghű fordítás, valamint a német eredeti és a latin fordítás közötti minél nagyobb fokú egyezőség.¹⁴ Végezetül a kódexet cseh nyelvre az *Oberste Justizstellé*hez tartozó *Hofregistratur, Expedit und Kanzlei* egyik *Registratorsadjunktja*, Joseph Valentin Zlobický [Zlobitzky] ültette át, aki elsőként tanított a bécsi egyetemen cseh nyelvet és irodalmat.¹⁵

¹¹ Hajdu (1974): i. m. 49; Hajdu (1983): i. m. 310; Protopopescu (1967): i. m. 101, 222–223; Szántay Antal: Gerhard Ammerer Das Ende für Schwert und Galgen? Legislativer Prozess und öffentlicher Diskurs zur Reduzierung der Todesstrafe im Ordentlichen Verfahren unter Joseph II. (1781–1787). *Századok – A Magyar Történelmi Társulat Folyóirata*, 147. (2013), 5. 1337; Schematismus 1787. 29; Ignaz de Luca: *Wiens gegenwärtiger Zustand unter Josephs Regierung*. Wien, Verlag Georg Philipp Wucherers, 1787. 31–32; Szinnyi József: *Magyar írók élete és munkái*. XIII. kötet. *Steiner–Télffy*. Budapest, Hornyánszky Viktor, 1909. 611.

¹² Hajdu (1974): i. m. 49; Hajdu (1983): i. m. 310; Schematismus 1787. 191.

¹³ MNL-OL-A 39-a-1787-No. 4048. „Die Übersetzung des Abbé Szekeres hat mit ihr angetragenen Abänderung der betreffenden Unterschriften auch für Hungarn, und 7bürgen zu gelten. Übrigens bewillige Ich den Keresztury die eingeratene Remuneration von 25 Species Duggaten. Joseph” (kiemelés – B. A.).

¹⁴ Hajdu (1974): i. m. 49; Hajdu (1983): i. m. 310; Ammerer (2010): i. m. 335–336; Schematismus 1787. 32, 384, 452.

¹⁵ Protopopescu (1967): i. m. 101, 222–223; Schematismus 1787. 35. Zlobickýról bővebben lásd Ignaz de Luca: *Das gelehrte Oesterreich. Ein Versuch*. I. kötet. II. darab. Wien, Joh. Thom. Edlen v. Trattnern, k. k. Hofbuchdruckern und Buchhändlern, 1778. 284–286; D’Elvert, Christian Ritter: *Zur Zeit der Aufklärung in Mähren und Oesterr.-Schlesien*. In Christian Ritter D’Elvert (szerk.): *Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der kais. königl. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur und Landeskunde. Jahrgang 1880*. Brünn, Verlag m.-s.Gesellschaft, 1880. 64;

Az Udvari Kompilációs Bizottság előterjesztésében kérte, hogy az uralkodó méltóztasson Obermayer, Szekeres és Zlobický honoráriumát – ívenként egy dukáttal számolva – 21 dukátban jóváhagyni, és engedélyezze továbbá, hogy az előbbi három fordító az összeg kiutalása végett a *Kaiserlich königliche vereinigte bömisch und österreichische Hofkanzley Hofkammer und Ministerialbankodeputation* (a továbbiakban *Vereinigte Hofstelle*) elnevezésű központi kormány szervhez fordulhasson. A Bizottság álláspontja szerint, amint Ion-Budai Deleanu is elkészül a kódex román fordításával, neki is ugyanekkora összeget kell kifizetni.¹⁶ Az államtanács tagjainak (*Glieder des Staatraths*) szavazatai (*vota*) a tárgyban kedvezőek voltak, Friedrich Edler von Eger szerint a Bizottság által javasolt összeg azonos a hasonló fordításokért járó honorárium mértékével, ezért nem illendő kevesebbet fizetni. Mivel Izdenczy József és Judas Thaddäus Anton Joseph Freiherr von Reischach véleménye is támogató (*similiter*) volt, így végül az 1787. március 5-én kelt és Karl Friedrich Anton von Hatzfeld által aláírt *resolutio augustissima* (*Res. Aug.*) jóváhagyta a *Vortragban* foglaltakat.¹⁷

A Protopopescu által közölt előterjesztés tartalmilag lényegében megegyezik azzal a *Vortraggal*, amire Friedrich Maschek von Maasburg tett utalást az Udvari Kompilációs Bizottság munkájával kapcsolatban. Az elkészült normaszövegeknek a birodalomban használatos főbb nyelvekre történő fordításáról is az Udvari Kompilációs Bizottság gondoskodott, és a bizottság elnökének (*Präses*), gróf Franz Wenzel von Sinzendorfnak [Zinzendorf] 1790. március 18-án kelt előterjesztéséből kitűnik, hogy az elkészült normaszövegek lengyel, olasz, cseh és latin nyelvre való átültetését Nikorowicz ingyenesen, Giuliani, Zlobický és Szekeres apát pedig díjazás ellenében végezte. Az utóbbi három fordító munkájáért járó honoráriumot ívenként egy dukátban határozták meg.¹⁸ Ugyanezen előterjesztést említi Gerhard

Georg Christoph Hamberger – Johann Georg Meusel: *Das gelehrte Teutschland oder Lexikon der jetzt lebenden deutschen Schriftsteller*. 8. kötet. Lemgo, Verlag der Meyerschen Buchhandlung, 1800. 710; Constant von Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche Seit 1750 in den österreichischen Kronländern geboren wurden oder darin gelebt und gewirkt haben*. LX. rész. Zichy–Zyka. Wien, Druck und Verlag der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1891. 203–204.

¹⁶ Protopopescu (1967): i. m. 101, 222–223.

¹⁷ Protopopescu (1967): i. m. 101, 222–223. Az Államtanács fent megnevezett tagjait lásd többek között Schematismus 1787. 201.

¹⁸ Maschek von Maasburg (1891): i. m. 313. Vö. Protopopescu (1967): i. m. 101, 222–223. Sinzendorfról bővebben lásd Maschek von Maasburg (1879): i. m. 81; Maschek von Maasburg (1891): i. m. 91–93.

Ammerer is fentebb hivatkozott jelentős monográfiájában a büntetőkódex fordításai-
saival és a fordítók személyével kapcsolatban.¹⁹

A kódex francia, angol és spanyol fordításai kapcsán eddig viszonylag kevés
biztos adatot sikerült feltárni. Az 1787-es dublini angol változat tanúsága szerint
a fordítást egy önmagát megnevezi nem akaró hivatalnok (*officer*) a német ere-
detiből fordította. Az 1787-es francia kiadás esetében csak annyit tüntettek fel
a címdalon, hogy a kódexet német nyelvből egy bizonyos M. L. D. fordította. Ezen
monogram alapján a fordítás a francia író, műfordító és könyvkereskedő Auguste-
Jacques Lemierre d'Argy munkája.²⁰ A széles nyelvtudással bíró, több fordítást is
készítő D'Argy hivatali karrierje során dolgozott többek között a *Conseil Royal
des Prises* és a *Cour de Cassation* mellett, mint *interprète assermenté des langues
étrangères du Nord et du Midi*, illetve a *Bureau de Législation étrangère* társigaz-
gatójaként (*codirecteur*) az *Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten*
francia fordításában (*Code général pour les États Prussiens*) is közreműködött.²¹
Az 1788-as madridi spanyol fordítás a kötet bibliográfiai adatai alapján a német
eredeti és d'Argy francia fordításának felhasználásával készült. A fordító nevét
jelölő [D.] L. [D.] B. O. monogramot egyelőre még nem sikerült azonosítani.²²

¹⁹ Ammerer (2010): i. m. 336.

²⁰ Antoine-Alexandre Barbier: *Dictionnaire des ouvrages anonymes*. III. kötet. M–Q. Paris, Paul Daffis, Libraire–Éditeur, 1875. 494.

²¹ François-Xavier Feller: *Supplément a la cinquième édition dictionnaire historique des grand hommes*. II. kötet. Paris, Méquignon-Havard, 1825. 45–46; Joseph Marie Quérard: *La France littéraire ou dictionnaire bibliographique des savants, historiens et gens de lettres de la France, ainsi que des littérateurs étrangers qui ont écrit en français, plus particulièrement pendant les XVIIIe et XIXe siècles*. V. kötet. Paris, Chez Firmin Didot Frères, Libraires, 1833. 144; *Nouvelle biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours, avec les renseignements bibliographiques et l'indication des sources a consulter*. XXX. kötet. Paris, M. M. Firmin Didot Frères, Fils et Cie Éditeurs, 1859. 608; Pierre Larousse: *Grand dictionnaire universel du XIXe siècle français, historique, géographique, mythologique, bibliographique, littéraire, artistique, scientifique, etc., etc.* X. kötet. Paris, Administration du Grand Dictionnaire Universel, 1873. 352–353; Liselotte Bihl – Karl Epting: *Bibliographie französischer Übersetzungen aus dem Deutschen – Bibliographie des traductions françaises d'auteurs de langue allemande*. I. kötet. I–V. periódus (1487–1870). Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1987. 179. D'Argyról bővebben lásd Paul Grunebaum-Ballin: *Comment Bonaparte, Premier Consul, fonda le premier organisme français d'étude des législations étrangères et du droit comparé. Revue internationale de droit comparé*, 5. (1953), 2. 267–273.

²² Lásd többek között *Memorial literario, instructivo y curioso de la Corte de Madrid*. XIII. kötet. (h. n.). En La Imprenta Real, 1788. 476; Francisco Aguilar Piñal: *Bibliografía de autores españoles del siglo XVIII*. X. kötet. Anónimos II. Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2001. 420; Dionisio Hidalgo: *Boletín bibliográfico español*. III. kötet. Madrid, Imprenta de las Escuelas Pias, 1862. 155.

3. A kódex latin nyelvű kiadásairól

II. József a magyar és az erdélyi területeken az 5105. számot viselő, 1784. május 11-én kelt leiratában (*rescriptum*) hivatalos nyelvvé tette a német nyelvet.²³ A röviden nyelvrendeletként is emlegetett leirat komoly felháborodást váltott ki,²⁴ később pedig a magyar rendek sérelmei (*gravamina*) között is kiemelt helyen szerepelt.²⁵ Mindazonáltal a súlyos nehézségeket okozó reformnak az igazságszolgáltatásba való átültetése többszöri próbálkozás ellenére is sikertelen maradt. Az uralkodó a nyelvrendeletben hároméves határidőt állapított meg a német nyelvnek az igazságszolgáltatásba történő bevezetésére, azonban a magyar bíróságok egymással való érintkezésének és az ügyvitelnek a hivatalos nyelve a latin maradt II. József rendszerének 1790-es összeomlásáig.²⁶

Ezzel a jelenséggel függhet össze, hogy többek között a büntetőkódexet megelőzően hatálybaléptetett, az 1785-től folyamatosan kiépülő új igazságszolgáltatási rend (*Novus Ordo, Justitia Josephina*) alappilléreiként (is) felfogható polgári perrendtartást (*Ordo Judiciarius*), az új ügyviteli szabályzatot (*Norma Manipulationis*) és a bírósági illetékekre (taksákra) vonatkozó új szabályozást (*Taxarum Novus*

²³ Szinnerszeghi Kereszturi József: *Constituta regia, quae regnante August. Imperatore et Rege Apostol. Josepho II. pro regno Hungariae eidemque adnexis regnis et provinciis, nec non m. principatu Transilvaniae condita sunt. Politicorum I. rész. De publicorum negotiorum administratione I. kötet. Viennae, Typis Iosephi Nobilis de Kurzbek, Caes. Reg. Aul. Typogr. et Bibliopholae, 1788. 59, 110–115; Collectio ordinationum Imperatoris Josephi II-di et repraesentationum diversorum regni Hungariae comitatum. I. rész. Dioszegini, Typis Pauli Medgyesi, 1790. 54–61 (a továbbiakban Collectio ordinationum 1790); Kassics Ignác: *Enchiridion seu extractus benignarum normalium ordinationum regiarum. 2. kötet. Pestini, Typis Nob. Matthiae, Trattner de Petróza, 1825. 91; Linzbauer Ferenc Xavér: Codex sanitario-medicinalis Hungariae. III. kötet I. szekció. Budae, Typis Caesareo-Regiae Scientiarum Universitatis, 1853. 88.**

²⁴ Reiszig Ede: Esztergom vármegye története. In Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Magyarország monografiája, A magyar korona országai történetének, földrajzi, képzőművészeti, néprajzi, hadügyi és természeti viszonyainak, közművelődési és közgazdasági állapotának enciklopédiája. Esztergom vármegye. Budapest. Országos Monográfia Társaság, 1908. 392. Lásd bővebben Collectio ordinationum 1790. 62–92.*

²⁵ Hajdu Lajos: *II. József igazgatási reformjai Magyarországon. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982. 474.*

²⁶ Csergheő Ferenc: *Historia tabulae judicariae districtualis Trans Danubianae ab instaurationis tempore seu anno MDCCXXIV usque annum MDCCCXXIV. Sopronii, Catharinae Kultsár, 1824. 111; Varga Endre: A Királyi Curia 1780–1850. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974. 71–72. különös tekintettel a 125. lábjegyzetre. A német nyelv hivatalos nyelvvé tételével kapcsolatos anomáliákra az igazgatásban többek között lásd Hajdu Lajos: Az állami tisztviselők minősítési rendszere II. József idején. *Állam és Igazgatás*, 23. (1973), 6. 524.*

Ordo) is (a német mellett) latin nyelven adták ki.²⁷ Több esetben – amint ez a büntetőkódex lengyel és az 1787-es roveretói olasz kiadásánál is látszott – valószínűleg az lehetett a gyakorlat, hogy azokat az osztrák kódexeket, rendtartásokat és instrukciókat, amelyeket a birodalom nem német nyelvű – így például a magyar és az erdélyi – területein is hatályba kívántak léptetni, ott kétnyelvű – a magyar és erdélyi területek esetében német–latin – kiadások formájában nyomtatták ki és küldték meg azokat az alkalmazni köteles magyar és erdélyi szerveknek. Erre a jelenségre II. József büntetőjogi reformjai közül is lehet példákat hozni. A Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltárában megtalálható, 1787-ben hatályba léptetett, a Hajdu Lajos által igazgatási vétségnek fordított *politisches Verbrechen* elkövetésével gyanúsított személyekkel szembeni vizsgálat megindításáról, az ítélethozatalról és a büntetés végrehajtásáról szóló instrukció (*Instruction für die politischen Behörden über die Anstrengung einer Inquisition, Aburteilung und Strafvollziehung wider einen eines politischen Verbrechens Beschuldigten*),²⁸ illetve az 1788-ban – a cseh–osztrák–német örökös tartományok (*böhmisch-österreichisch-deutsche Erblande*) és a Galíciai és Lodomériai Királyság (*Königreich Galizien und Lodomerien*) területén – hatályba léptetett általános büntető rendtartásnak (*Allgemeine Kriminal-Gerichtsordnung*) a magyar és az erdélyi területek esetében csak részlegesen adaptált változatát német és latin kétnyelvű nyomtatványok formájában kapta meg a debreceni magisztrátus.²⁹

Az új igazságszolgáltatási rend ugyancsak fontos elemévé váló büntetőkódex esetében az uralkodói koncepció a kezdetektől fogva határozott volt a tekintetben, hogy a német nyelvű büntető törvénykönyvnek a magyar és az erdélyi területeken is hatályba kell lépnie, amihez azonban szükség van a kódex latin nyelvű fordításának elkészítésére is.³⁰ Ehhez érdemes hozzátenni, hogy 1787 januárjában még ugyanezen év november 1. volt határidőként meghatározva a német nyelvnek

²⁷ Az *Ordo judicarius* és a *Taxarum Novus Ordo* német nyelvű kiadásainak bibliográfiai adatait lásd Petrik Géza: *Magyarország bibliographiája 1712–1860. Könyvészeti kimutatás a Magyarországbans hazánkra vonatkozólag külföldön megjelent nyomtatványoknak*. I. kötet. Budapest, Dobrowsky Ágost, 1888. 890.

²⁸ Hajdu (1974): i. m. 51.

²⁹ MNL-HBML IV. A. 1011/n. 2. d. *Instrukzion für die politischen Behörden über die Anstrengung einer Inquisition, Aburtheilung, und Strafvollziehung wider einen eines politischen Verbrechens Beschuldigten – Instructio pro foris politicis circa Inquisitionem contra quempiam de delicto politico delatum instituendum, sententiamque in eundem ferendam, hujusque Executionem*. MNL-HBML IV. A. 1019/a. 2. d. *Ordo Criminalis – Kriminalgerichtsordnung*.

³⁰ MNL-OL-A 39-a-1787-No. 857. Hajdu (1974): i. m. 49; Hajdu (1983): i. m. 309–310. A rezolúcióból több részletet szó szerint is idéz Ammerer (2010): i. m. 335–336.

az igazságszolgáltatásba történő bevezetésére. Fontos azonban kiemelni, hogy később a magyar rendek nyilvánvalóan nem a büntetőkódex latin nyelvű fordításának alkalmazását sérelmezték, hiszen a történeti alkotmány alapján az ország „hivatalos nyelve” a latin volt. A rendek a törvénykönyv tartalmát és hatálybaléptetésének módját tartották a rendi alkotmányossággal teljes mértékben ellentétesnek és elfogadhatatlannak.³¹

Az eddigi kutatás eredményeképpen jelenleg a kódexnek három latin nyelvű kiadása is rendelkezésre áll. A minden bizonnyal a Szekeres apát által készített (hivatalos) latin fordítást tartalmazó kiadások közül kettőt 1787-ben Bécsben egyaránt Johann Thomas Edlen von Trattner császári-királyi udvari nyomdász és könyvkereskedőnél adtak ki, míg a harmadik – a kiadási év feltüntetése nélkül – Kassán jelent meg. A két 1787-es bécsi kiadás között csak annyi különbség fedezhető fel, hogy a kódex elején az azt megerősítő uralkodói pátens (*Kundmachungspatent*, *Eingangspatent*, *Einführungspatent*) keltezése eltérő, illetve annak szövege után – az uralkodó neve alatt – más-más személyek neveit tüntették fel. Az egyik változaton, amely feltételezhetően a magyar és az erdélyi területek számára készült, Pálffy Károly a *Königlich-Ungarisch-Siebenbürgischer Hofrath und Hofkanzley* első alkancellárjának (*Erster Vicekanzler*) és felsőbüki Nagy József titkárnak (*Secretarius*) és kancelláriai tanácsosnak (*Kön. Ungarisch Siebenbürgischer Hofrath*) a neve szerepel. Utóbbi 1780-ban az Udvari Kamarától (*Kais. auch Kais. Kön. Hofkammer*) érkezett a Kancelláriához, és 1795-ben személynői pozícióba emelkedett.³² Ennél a kiadásnál a *Kundmachungspatent* keltezése 1787. április 2., amikor a kódex a magyar és az erdélyi területeken is hatályba lépett. A Magyar Kancellária iratanyagában megtalálható a *Kundmachungspatent* hivatalosnak tekinthető, kézzel írt, latin nyelvű példánya, amelyen az április 2-i dátum

³¹ Hajdu (1982): i. m. 474.

³² Schematismus 1787. 182–183, 453; *Kaiserlich Königlich Titular und Familienkalendar des Königreichs Böhme*. Prag, bey Johann Ferdinand Edlen von Schönfeld, 1787. 80. (a továbbiakban *Titular und Familienkalendar* 1787); Fazekas István: A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai a 16–18. században. Hivatalnoki karrierlehetőségek a kora újkori Magyarországon. *Századok – A Magyar Történelmi Társulat Folyóirata*, 148. (2014), 5. 1148–1149, 1153. Vö. *Hof- und Staats-Schematismus der röm. kais. auch kais. königlich- und erzhertzoglichen Haupt- und Residenzstadt Wien, derer daselbst befindlichen höchsten und hohen unmittelbaren Hofstellen, Chargen, Würden, niedern Kollegie, Instanzen, und Expeditionen, nebst vielen anderen zum allerhöchsten Hof, der Stadt und den K. K. Erbländern gehörigen geistlichen, weltlichen und Militär-Bedienungen, Versammlungen, Stellen und Aemtern. Mit einem dreysachen Register versehen auf das Jahr 1778*. Wien, Joseph Gerold, kais. Reichshof- und Universitätsbuchdruckern, (é. n.). 22.

szerepel, az uralkodó, Pálffy Károly és Nagy József aláírásával.³³ A másik változaton II. József neve alatt Leopold von Kollowrat-Krakowski a *Vereinigte Hofstelle* élén álló főkancellár (*Oberster Kanzler, Regis Bohemiae Supremus et Archiducis Austriae primus Cancellarius*), az ugyanannál a szervnél kancellári pozíciót (*Kanzler*) betöltő Johann Rudolf Chotek, valamint Anton Friedrich von Mayern neve van feltüntetve.³⁴ Ennél a kiadásnál a *Kundmachungspatent* keltezése 1787. január 13. Ezen a napon az Államtanács elfogadta az Udvari Kompilációs Bizottság többségi álláspontját a kódex időbeli hatályára vonatkozóan, és még ugyanezen a napon az elkészült törvénykönyvet az uralkodó is megerősítette (*sanktionierte*).³⁵

Ugyanezen három személy neve szerepel a német, olasz és lengyel kiadások elején elhelyezett *Kundmachungspatent* szövege után is. Anton Friedrich von Mayern – akinek közvetlenül a neve fölött a kódexben csak „A Szent Császári és Királyi Felség saját parancsára” („*Ad Mandatum Sac. ae. Caes. Regiae Majestatis proprium*”) szöveg olvasható – feltehetőleg azonos lehet azzal a Friedrich von Mayernnel, aki 1787-ben a *Vereinigte Hofstell*ében udvari tanácsosi (*Hofrath*) pozíciót töltött be.³⁶ Az 1787. évre vonatkozó sematizmus a *Vereinigte Hofstelle* udvari tanácsosai között nem sorolja fel az ő nevét, hanem egy másik szerv, a *Kaiserliches Königliches Gubernium im Königreiche Böhme* tanácsosai (*Gubernialräthe*) között említi egy Friedrich von Mayern nevű személyt. A két pozíciót azonban feltételezhetően ugyanaz a személy töltötte be, mivel a névazonosságon túl mind a két szerv esetében feltüntették, hogy Friedrich von Mayern valóságos udvari tanácsos (*Seiner kaiserlich-königlichen Apostolischen Majestät wirklicher Rath*) volt.³⁷

A német és latin nyelvű kassai kiadás esetében is ugyanaz a jelenség figyelhető meg, mint az 1787-es két bécsi kiadásnál. A *Kundmachungspatent* német nyelvű szövege után az örökös tartományok központi kormány szervének, az egyesített Cseh és Osztrák Udvari Kancelláriát, az Udvari Kamarát és a Miniszterialis Bankdeputációt magába foglaló *Vereinigte Hofstelle* tagjainak – Kollowrat, Chotek

³³ MNL-OL-A 39-a-1787-No. 4048. Vö. Universalis Sanctio 1787b, Kundmachungspatent.

³⁴ Universalis Sanctio 1787a, Kundmachungspatent; Schematismus 1787. 10; Titular und Familienkalender 1787. 81; *Schematismus für Mähren und Schlesien, sammt einem Schreibkalender für das Jahr 1787*. Brünn, gedruckt mit Siedlerischen Schriften, (é. n.). 3–4. (a továbbiakban Schematismus für Mähren 1787).

³⁵ Carl Freiherrn von Hock – Hermann Ignaz Bidermann: *Der österreichische Staatsrath (1760–1848) – Eine geschichtliche Studie*. Wien, Wilhelm Braumüller k. k. Universitätsbuchhändler, 1879. 322; Ammerer (2010): i. m. 333.

³⁶ Titular und Familienkalender 1787. 81; Schematismus für Mähren 1787. 6.

³⁷ Schematismus 1787. 470.

és Mayern – neve szerepel, míg a pátens latin nyelvű szövege után az egyesített Magyar-Erdélyi Udvari Kancelláriát vezető Pálffy alkancellár, valamint Nagy József kancelláriai tanácsos neve olvasható. A pátens német nyelvű változatában a keltezés az uralkodói megerősítés napja, 1787. január 13., a latin fordítás esetében pedig a kódex hatálybalépésének dátuma, 1787. április 2.

4. Összegzés

Az eddigi kutatás alapján megállapítható, hogy a büntetőkódexnek az eredeti német változatán kívül további kilenc – cseh, lengyel, olasz, latin, magyar, román, francia, angol, spanyol – különböző fordítása ismert, amelyek közül jelenleg a cseh, román és a spanyol változat nem áll rendelkezésre. A normaszöveg tíz különböző nyelven írott változata számos érdekes kutatási megközelítésnek adhat teret, lehetőséget kínálva a különböző fordítások egyes fogalmak alapján történő összehasonlítására, illetve a törvénykönyv jogi, kultúrtörténeti, esetleg nyelvtörténeti aspektusból történő vizsgálatára. Ezt a megközelítést alapul véve, a jelenlegi kutatás lehetséges folytatásaként, a kódex egy meglehetősen összetett kategóriáját, a fentebb érintett *politisches Verbrechen* fogalmát szeretném egy hasonló komparatív analízisnek alávetni. A kódex nyelvváltozatain keresztül az egyes nyelvekben a jogi műnyelv és azon belül is elsősorban a büntetőjogi terminológia fejlődési folyamatát is meg lehet vizsgálni, ami alkalmat adhat a nemzeti nyelvek kialakulásának folyamatára való reflektálásra is.³⁸

A törvénykönyv magyar fordítása kapcsán külön témakört képezhet az a jelenség, amelyre már Balogh Elemér felhívta a figyelmet egyik, a magyar büntetőjogi dogmatika történetével foglalkozó 2008-ban publikált tanulmányában.³⁹ A törvénykönyv magyar változatában ugyanis a fordító (akinek kilétéről eddig még nem sikerült adatokat feltárni) néhány kifejezés után azok latin és/vagy német megfelelőjét is feltüntette. Talán a legjobb két példa erre a „meg-előzhetetlen gyilkosság”, amely esetében a fordító a „Meuchelmord” és a „homicidium

³⁸ Ezen megközelítésekkel összefüggésben lásd elsősorban Iulia-Elena Zup kutatásait. Zup (2015b): i. m. 77–83; Iulia-Elena Zup: Die Übersetzungen der Habsburger Strafgesetzbücher ins Rumänische. *ANADISS*, (2015a), 19. 188–190; Iulia-Elena Zup: German and Romanian Legal Terminology in Bukovina. In Le Cheng et al. (szerk.): *The Fourth International Conference on Law, Language and Discourse*. Marietta, The American Scholars Press, 2014. 202.

³⁹ Balogh Elemér: A magyar büntetőjogi dogmatika kezdetei. *Jogtörténeti Szemle*, (2008), 4. 8. különös tekintettel a 17. lábjegyzetre.

proditorium” fogalmait is feltüntette, illetve a „bérlett gyilkosság”, amely kifejezés mögött a „Bestellung zum Morde” és az „assassinium” kifejezések állnak.⁴⁰ A német és a latin szövegváltozatok összehasonlítása alapján megállapítható, hogy mind a német, mind a latin fogalmakat a fordító a kódex német és latin fordításából vette át.⁴¹ Ezek és más hasonló kifejezések mélyebb elemzése külön kutatást igényelhet, amelynek során lehetőség nyílna a kódex magyar fordítását és a magyar jogi nyelv fejlődését (18. század végi állapotát) vizsgálat tárgyává tenni.

A fentebb vázolt néhány megközelítés csupán lehetséges irányvonalnak tekinthető, amelyek talán színesebbé tehetik a normaszövegre és annak alkalmazására fókuszáló (jog)történeti kutatásokat. Mindezeket túl a kódex soknyelvűsége rámutathat a jozefinizmus centralizációs és egységesítő törekvéseinek egyik legnagyobb kihívására is. A kódex „többnyelvűvé tételével”, a minél pontosabb fordítások elkészítésével II. József az egységes szabályozást kívánta összbirodalmi szinten megteremteni, de valójában a kódex soknyelvűsége már éppen, hogy nem az egységesítés felé mutatott, hanem sokkal inkább előrevetítette, sőt bizonyos értelemben elő is készítette a nemzeti nyelv és a nemzeti mozgalmak megerősödését.

Felhasznált irodalom

- Alapy Gyula: *Kultsár István 1760–1828 és könyvtára*. Komárom, Jókai Egyesület, 1928.
- Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung – Codice generale sopra i delitti, e le pene*. Vienna, Ed in Roveredo, Per Francescantonio Marchesani Stamp. Imp. Reg., 1787.
- Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung*. (h. n.), (k. n.), 1787.
- Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung*. Freyburg im Breisgau, Johann Andreas Satron, kaiserl. königl. Regierungs-Kammer- und Universitätsbuchdrucker, 1787.
- Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung*. Wien, Johann Thomas Edlen von Trattnern, k. k. Hofbuchdruckern und Buchhändlern, 1787.
- Allgemeines Repertorium der Literatur für die Jahre 1785 bis 1790*. I. kötet. I. fél. Jena, in der Expedition der allgemeinen Literatur-Zeitung, 1793.
- Ammerer, Gerhard: *Das Ende für Schwert und Galgen? Legislativer Prozess und öffentlicher Diskurs zur Reduzierung der Todesstrafe im Ordentlichen Verfahren unter Joseph II. (1781–1787)*. Wien, Studienverlag, 2010.

⁴⁰ Közönséges törvény 1788. 44.

⁴¹ Vö. Allgemeines Gesetz 1787. 38; Universalis Sanctio 1787b, 39.

- Balogh Elemér: A magyar büntetőjogi dogmatika kezdetei. *Jogtörténeti Szemle*, (2008), 4. 1–8.
- Barbier, Antoine-Alexandre: *Dictionnaire des ouvrages anonymes*. III. kötet. *M–Q*. Paris, Paul Daffis, Libraire–Éditeur, 1875.
- Biblioteca periodica anual para utilidad de los libreros y literatos*. II. kötet. Madrid, En la Imprenta Real, 1789.
- Bihl, Liselotte – Karl Epting: *Bibliographie französischer Übersetzungen aus dem Deutschen – Bibliographie des traductions françaises d’auteurs de langue allemande*. I. kötet. I–V. periódus (1487–1870). Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1987.
- Böhmer, Georg Wilhelm: *Handbuch der Litteratur des Criminalrechts in seinen allgemeinen Beziehungen in der besonderer Rücksicht auf Criminalpolitik nebst wissenschaftlichen Bemerkungen*. Göttingen, Dieterichschen Buchhandlung, 1816.
- Codice generale sopra i delitti e le pene*. (h. n.), (k. n.), 1787.
- Collectio ordinationum Imperatoris Josephi II-di et repraesentationum diversorum regni Hungariae comitatum*. I. rész. Dioszegini, Typis Pauli Medgyesi, 1790.
- Csergheő Ferenc: *Historia tabulae judicariae districtualis Trans Danubianae ab instaurationis tempore seu anno MDCCXXIV usque annum MDCCCXXIV*. Sopronii, Catharinae Kultsár, 1824.
- D’Elvert, Christian Ritter: Zur Zeit der Aufklärung in Mähren und Oesterr.-Schlesien. In Christian Ritter D’Elvert (szerk.): *Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der kais. königl. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur und Landeskunde. Jahrgang 1880*. Brünn, Verlag m.-s.Gesellschaft, 1880. 57–64.
- De Luca, Ignaz: *Das gelehrte Oesterreich. Ein Versuch*. I. kötet. II. darab. Wien, Joh. Thom. Edlen v. Trattnern, k. k. Hofbuchdruckern und Buchhändlern, 1778.
- De Luca, Ignaz: *Wiens gegenwärtiger Zustand unter Josephs Regierung*. Wien, Verlag Georg Philipp Wucherers, 1787.
- Fayer László (szerk.): *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*. IV. kötet. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1902.
- Fazekas István: A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai a 16–18. században. Hivatalnoki karrierlehetőségek a kora újkori Magyarországon. *Századok – A Magyar Történelmi Társulat Folyóirata*, 148. (2014), 5. 1131–1155.
- Feller, François-Xavier: *Supplément a la cinquième édition dictionnaire historique des grand hommes*. II. kötet. Paris, Méquignon-Havard, 1825.
- Grunebaum-Ballin, Paul: Comment Bonaparte, Premier Consul, fonda le premier organisme français d’étude des législations étrangères et du droit comparé. *Revue internationale de droit comparé*, 5. (1953), 2. 267–273.
- Hajdu Lajos: *A közjó szolgálatában. A jozefinizmus igazgatási és jogi reformjairól*. Budapest, Magvető Kiadó, 1983.
- Hajdu Lajos: Az állami tiszttségviselők minősítési rendszere II. József idején. *Állam és Igazgatás*, 23. (1973), 6. 519–529.

- A „soknyelvű kódex”. Néhány megjegyzés II. József 1787-ben kiadott büntetőkódexének fordításaihoz
Hajdu Lajos: II. József büntetőtörvénykönyve Magyarországon. *Jogtudományi Közlöny*, 29. (1974), 1–2. 48–55.
- Hajdu Lajos: *II. József igazgatási reformjai Magyarországon*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.
- Hamberger, Georg Christoph – Johann Georg Meusel: *Das gelehrte Teutschland oder Lexikon der jetzt lebenden teutschen Schriftsteller*. 8. kötet. Lemgo, Verlag der Meyerschen Buchhandlung, 1800.
- Hidalgo, Dionisio: *Boletín bibliográfico español*. III. kötet. Madrid, Imprenta de las Escuelas Pías, 1862.
- Hock, Carl Freiherrn von – Hermann Ignaz Bidermann: *Der österreichische Staatsrath (1760–1848). Eine geschichtliche Studie*. Wien, Wilhelm Braumüller k. k. Universitätsbuchhändler, 1879.
- Hof- und Staats-Schematismus der röm. kais. auch kais. königlich- und erzherzoglichen Haupt- und Residenzstadt Wien, derer daselbst befindlichen höchsten und hohen unmittelbaren Hofstellen, Chargen, Würden, niedern Kollegie, Instazien, und Expeditionen, nebst vielen anderen zum allerhöchsten Hof, der Stadt und den K. K. Erbländern gehörigen geistlichen, weltlichen und Militär-Bedienungen, Versammlungen, Stellen und Aemtern. Mit einem dreysachen Register versehen auf das 1787*. Wien, Joseph Gerold, kaiserl. Reichshofbuchdruckern und Buchhändlern, (é. n.).
- Hof- und Staats-Schematismus der röm. kais. auch kais. königlich- und erzherzoglichen Haupt- und Residenzstadt Wien, derer daselbst befindlichen höchsten und hohen unmittelbaren Hofstellen, Chargen, Würden, niedern Kollegie, Instazien, und Expeditionen, nebst vielen anderen zum allerhöchsten Hof, der Stadt und den K. K. Erbländern gehörigen geistlichen, weltlichen und Militär-Bedienungen, Versammlungen, Stellen und Aemtern. Mit einem dreysachen Register versehen auf das Jahr 1778*. Wien, bey Joseph Gerold, kais. Reichshof- und Universitätsbuchdruckern, (é. n.).
- Kaiserl. Königl. Hof- dann Vorderösterreichischer Landesstellen Schematismus sammt einem Kalendar für das Schaltjahr 1788*. Freyburg im Breisgau, Johann Andreas Satron, Kaiserl. Königl. V. Oest. Buchdrucker, (é. n.).
- Kaiserlich Könighlicher Titular und Familienkalendar des Königreichs Böhme*. Prag, Johann Ferdinand Edlen von Schönfeld, 1787.
- Kassics Ignác: *Enchiridion seu extractus benignarum normalium ordinationum regiarum*. 2. kötet. Pestini, Typis Nob. Matthiae, Trattner de Petróza, 1825.
- Közöséges törvény a' vétkekről és azoknak büntetésekről*. Budán, A' Királyi Akademiának Betüivel, 1788.
- Larousse, Pierre: *Grand dictionnaire universel du XIXe siècle français, historique, géographique, mythologique, bibliographique, littéraire, artistique, scientifique., etc., etc*. X. kötet. Paris, Administration du Grand Dictionnaire Universel, 1873.
- Linzbauer Ferenc Xavér: *Codex sanitario-medicinalis Hungariae*. III. kötet I. szekció. Budae, Typis Caesareo-Regiae Scientiarum Universitatis, 1853.

- Maschek von Maasburg, Friedrich : *Geschichte der obersten Justizstelle in Wien (1749–1848). Grösstentheils nach amtlichen Quellen bearbeitet.* Prag, Verlag von Joh. B. Reinitzer & Co., 1879.
- Maschek von Maasburg, Friedrich : *Geschichte der obersten Justizstelle in Wien (1749–1848). Grösstentheils nach amtlichen Quellen bearbeitet.* Prag, Carl Belmann's Verlag, 1891.
- Memorial literario, instructivo y curioso de la Corte de Madrid.* XIII. kötet. (h. n.), En La Imprenta Real, 1788.
- Nouveau Code criminel de l'Empereur, Publié à Vienne le 15 janvier 1787. Traduit de l'allemand.* Amsterdam–Paris, Chez Hardouin & Gatey, Libraires de S.A.S., 1787.
- Nouvelle biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours, avec les renseignements bibliographiques et l'indication des sources a consulter.* XXX. kötet. Paris, M. M. Firmin Didot Frères, Fils et Cie Éditeurs, 1859.
- Petrik Géza: *Magyarország bibliográfiája 1712–1860. Könyvészeti kimutatás a Magyarorszában s hazánkra vonatkozólag külföldön megjelent nyomtatványoknak.* III. kötet. Budapest, Dobrowsky Ágost, 1891.
- Petrik Géza: *Magyarország bibliográfiája 1712–1860. Könyvészeti kimutatás a Magyarorszában s hazánkra vonatkozólag külföldön megjelent nyomtatványoknak.* I. kötet. Budapest, Dobrowsky Ágost, 1888.
- Piñal, Francisco Aguilar: *Bibliografía de autores españoles del siglo XVIII.* X. kötet. Anónimos II. Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2001.
- Protopopescu, Lucia: *Noi contribuții la biografia lui Ion Budai-Deleanu. Documente inedite.* București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967.
- Quérard, Joseph Marie: *La France littéraire ou dictionnaire bibliographique des savants, historiens et gens de lettres de la France, ainsi que des littérateurs étrangers qui ont écrit en français, plus particulièrement pendant les XVIIIe et XIXe siècles.* V. kötet. Paris, Chez Firmin Didot Frères, Libraires, 1833.
- Rappaport, Ewald: Römischer Brief. In Carl Schüddekopf – Georg Witkowski (szerk.): *Zeitschrift für Bücherfreunde. Organ der Gesellschaft der Bibliophilen e. V., des Vereins deutscher Buchgewerbekünstler e. V. und der Wiener Bibliophilen-Gesellschaft.* 7. évfolyam. 1. fél. Leipzig, Verlag von E. A. Seemann, 1915. 219–227.
- Reiszig Ede: Esztergom vármegye története. In Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Magyarország monográfiája, A magyar korona országai történetének, földrajzi, képzőművészeti, néprajzi, hadügyi és természeti viszonyainak, közmívelődési és közgazdasági állapotának enciklopédiája. Esztergom vármegye.* Budapest, Országos Monográfia Társaság, 1908. 347–420.
- Schematismus für Mähren und Schlesien, sammt einem Schreibkalender für das Jahr 1787.* Brünn, gedruckt mit Siedlerischen Schriften, (é. n.).
- Stubenrauch, Moritz von: *Bibliotheca iuridica austriaca. Verzeichnis der von den ältesten Zeiten bis zum Schlusse d. Jahres 1846 in Oesterreich (außer Ungarn und Siebenbürgen)*

- A „soknyelvű kódex”. Néhány megjegyzés II. József 1787-ben kiadott büntetőkódexének fordításaihoz *erschienenen Druckschriften, und der in den österreichischen juridischen Zeitschriften enthaltenen Aufsätze aus allen Theilen der Rechtsgelehrsamkeit*. Wien, Friedrich Beck's Universitäts-Buchhandlung, 1847.
- Szántay Antal: Gerhard Ammerer Das Ende für Schwert und Galgen? Legislativer Prozess und öffentlicher Diskurs zur Reduzierung der Todesstrafe im Ordentlichen Verfahren unter Joseph II. (1781–1787). *Századok – A Magyar Történelmi Társulat Folyóirata*, 147. (2013), 5. 1335–1339.
- Szinersegghi Kereszturi József: *Constituta regia, quae regnante August. Imperatore et Rege Apostol. Josepho II. pro regno Hungariae eidemque adnexis regnis et provinciis, nec non m. principatu Transilvaniae condita sunt*. Politicorum I. rész. De publicorum negotiorum administratione I. kötet. Viennae, Typis Iosephi Nobilis de Kurzbek, Caes. Reg. Aul. Typogr. et Bibliopholae, 1788.
- Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. XIII. kötet. *Steiner–Télfy*. Budapest, Hornyánszky Viktor, 1909.
- The Emperor's New Code of Criminal Laws. – Published at Vienna, the 15th of January, 1787. – Translated from German by an Officer*. Dublin, John Rea for Messrs. Moncrieffe, White, Byrne, and Moore. 1787.
- Universalis sanctio de delictis eorumque poenis. – Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung*. Kaschau, Johann Michael Landerer Edlen in Füsikut, (é. n.).
- Universalis sanctio de delictis eorumque poenis*. Viennae, Typis Joan. Thom. Nob. de Trattnern, Caes. Reg. Aulae Typogr. et Bibliop., 1787a.
- Universalis sanctio de delictis eorumque poenis*. Viennae, Typis Joan. Thom. Nob. de Trattnern, Caes. Reg. Aulae Typogr. et Bibliop., 1787b.
- Ustawa powszechna o występkach y ich karaniu – Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung*. w Wiedniu, w Drukari Jana Tomasza de Trattner, Ces. Królew. Nadwor. Drukarza i Bibliopoli., 1787. – Wien, Johann Thomas Edlen von Trattnern, k. k. Hofbuchdruckern und Buchhändlern, 1787.
- Varga Endre: *A Királyi Curia 1780–1850*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974.
- Wurzbach, Constant von: *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche Seit 1750 in den österreichischen Kronländern geboren wurden oder darin gelebt und gewirkt haben*. LX. rész. Zichy–Zyka. Wien, Druck und Verlag der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1891.
- Zup, Iulia-Elena: German and Romanian Legal Terminology in Bukovina. In Le Cheng – Qinglin Ma – Jinbang Du – Lisa Hale et al. (szerk.): *The Fourth International Conference on Law, Language and Discourse*. Marietta, The American Scholars Press, 2014. 199–205.
- Zup, Iulia-Elena: Die Übersetzungen der Habsburger Strafgesetzbücher ins Rumänische. *ANADISS*, (2015a), 19. 187–198.
- Zup, Iulia-Elena: *Traducerile legislației austriece în Bucovina habsburgică (1775–1918)*. Iasi, Editura Universitatii „Alexandru Ioan Cuza”, 2015b.

Levéltári források

- MNL-HBML IV. A. (Debrecen város II. József fiele törvényszékének [Judicium Subalternum] iratai 1786–1790) 1019/a. (A Hétszemélyes Tábla rendeletei 1786–1789) 2. d. (Rendeletek 1787:121–194; 1788; 1789) *Ordo Criminalis – Kriminalgerichtsordnung*.
- MNL-HBML IV. A. (Debrecen város tanácsának iratai 1518–1848 [–1905]) 1011/n. (Pátensek, instrukciók, statútumok 1731–1848) 2. d. (Iratok 1781–1787) *Instrukzion für die politischen Behörden über die Anstrengung einer Inquisition, Aburtheilung, und Strafvollziehung wider einen eines politischen Verbrechens Beschuldigten – Instructio pro foris politicis circa Inquisitionem contra quempiam de delicto politico delatum instituendum, sententiamque in eundem ferendam, hujusque Executionem*.
- MNL-OL-A 39 (A Magyar kancelláriai levéltár – A szekció 1414–2000, A 1-90, 135 Magyar Királyi Kancellária regisztratrúrája 1527–1907, Acta generalia 1770–1848)-a (Iratok)-1787-No. 857.
- MNL-OL-A 39 (A Magyar kancelláriai levéltár – A szekció 1414–2000, A 1-90, 135 Magyar Királyi Kancellária regisztratrúrája 1527–1907, Acta generalia 1770–1848)-a (Iratok)-1787-No. 4048.